

Temeljni problemi hrvatske poljoprivrede i mjere njenog unaprijeđenja

Zoran GRGIĆ¹, Vlado GUBERAC²

¹Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Svetošimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Hrvatska, (e-mail: zgrgic@agr.hr)

²Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet u Osijeku, Kralja Petra Svačića 1d, 31000 Osijek, Hrvatska

Prošireni sažetak

Uključivanjem Hrvatske na zajedničko tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda EU donijelo je sa sobom brojne prednosti, ali i nedostatke. Jedinствени uvjeti tržišnog nadmetanja su prednosti poslovanja na tržištu EU-a, ali istovremeno i veliki izazov za proizvođače s obzirom na zahtjeve EU potrošača i stroge standarde u proizvodnji. Razvoj hrvatske poljoprivrede je određen Zajedničkom poljoprivrednom politikom EU, pri čemu moramo posebno naglašavati naše posebnosti kao prednosti koje traže da se uz zajedničke mjere razvija i proaktivni pristup njenog provođenja u Hrvatskoj.

Za EU je poljoprivreda puno više od same proizvodnje hrane, pri čemu je velika uloga poljoprivrednika i vodi se računa o njihovom opstanku i razvoju. Zajednička poljoprivredna politika EU nastoji osigurati racionalne i stabilne cijene hrane za europske potrošače te omogućiti poljoprivrednicima odgovarajući dohodak od bavljenja poljoprivredom. Za razliku od drugih područja gospodarstva i društva u EU, o čemu države članice samostalno odlučuju i što financiraju iz vlastitih proračunskih sredstava, odluke o europskoj poljoprivredi zemlje članice donose zajednički.

EU i zajednička poljoprivredna politika nisu i ne mogu biti instrument spašavanja hrvatskog sela i poljoprivrede. To se može ostvariti jedino kvalitetnim projektima kojima će se poticati poduzetnička aktivnost i konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava u ruralnim područjima. U tom prostoru naše resorno ministarstvo nije uspjelo uskladiti druge činitelje koji određuju dohodovnost poljoprivredne proizvodnje (cijene inputa, neproizvodni troškovi, dostupnost resursa – kapitala i zemljišta i dr.), kako bi ona bila konkurentna. Projekcije razvoja poljoprivrede EU ne računaju na povećanje visine i vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, važnosti poljoprivrede u BDP-u i dohotka proizvođača u Hrvatskoj za sadašnje i buduće kratkoročno razdoblje, pa će to ovisiti isključivo o nama.

Hrvatska poljoprivreda zaostaje u konkurentnosti i razvoju u odnosu na planirano i željeno tijekom cijelog razdoblja hrvatske neovisnosti, unatoč u jednom razdoblju značajnijim ulaganjima u obnovu i razvoj kapaciteta te poticanje konkurentnosti. Potreba stabilizacije ratarske i voćarsko vinogradarske proizvodnje očituje se u stalnom padu ukupne proizvodnje od početka stoljeća do danas za gotovo polovicu. U stočarstvu je situacija u broju stoke, prirastu i ukupnoj proizvodnji još lošija. Temeljna rješenja problema razvoja poljoprivrede definirani su u području okrupnjavanja poljoprivrednih površina, potrebi stabiliziranja primarne poljoprivredne proizvodnje, primjeni navodnjavanja, povećanju ekološke proizvodnje i proizvodnje tradicijskih proizvoda, proizvodnji biomase i stručnoj edukaciji poljoprivrednika (Krička i Guberac, 2015).

Problema je previše za sustavno brže djelovanje, a neophodno je u kraćem razdoblju imati vidljive učinke, koji će mijenjati proizvodne bilance, zapošljavati radno stanovništvo i osiguravati mu egzistenciju u ruralnom prostoru. Ne može se očekivati veći povratak razočaranih proizvođača, ako ti pomaci ne budu odmah i jasno vidljivi. Ciljevi i mjere strateškog plana Ministarstva poljoprivrede do 2017. godine usmjereni na popravljivanje stanja previše su općeniti, a od mjera i aktivnosti se do sada od njih odustajalo zbog nedosljednosti i nesustavnosti, kao i nekorištenja posebnih i dodatnih mjera za naše prilagođavanje i veću učinkovitost u sustavu zajedničke poljoprivredne politike.

Ne može se očekivati da poljoprivreda ikada više bude važna gospodarska djelatnost u okviru hrvatskog društvenog proizvoda s udjelom iznad 10% i zapošljavanjem još većeg udjela radno aktivnog stanovništva, jer

to nije ni cilj razvijenih ekonomija. U razvijenim zemljama EU kojima u razvoju težimo, poljoprivreda čini svega nekoliko postotaka (manje od 3%) BDP-a s još manjim udjelom radne snage.

Stvaranje ekonomski isplative poljoprivrede ostvariv je cilj hrvatske ekonomije. Strukturni zadatak svake ekonomije s resursima pogodnim za poljoprivrednu proizvodnju je stvaranje ekonomski isplative poljoprivrede i teško je očekivati gospodarski napredak cijelog društva bez rješavanja poljoprivrede i opskrbe prerađivačke industrije proizvodima, a stanovništva hranom. U skladu s tim ciljem eksplicira se prilagodba profitnom poljoprivrednom modelu zbog povoljnog zemljišnog resursa (0,73 ha/per capita) i povoljne klime. Analizom resursa potrebnih za profitni model predlažu se rješenja na području potrebne veličine gospodarstva; prilagodbe/promjene agrarne strukture; mehanizacije, regulacije tržišta poljoprivrednih proizvoda; razvoja sustava kapitalnih ulaganja; stvaranja institucijskih agrologistika; obrazovanja i resocijalizacije ljudskog resursa (Bogdanović, 2009).

Više od 140 tisuća proizvođača u RH proizvodi isključivo žitarice, a 60% njih navedenu proizvodnju organizira na površinama do 2 ha. Svega 1,6% proizvođača posjeduje preko 20 ha poljoprivrednih površina. Proizvodnjom uljarica bavi se više od 12 tisuća proizvođača s nešto većim posjedima od proizvođača žitarica. Kako su glavni činitelj ekonomske neučinkovitosti niski prinosi i mali posjedi, a prevelika ulaganja po jedinici proizvodnje i proizvoda, put razvoja ovog sektora je prvenstveno u okrupnjavanju posjeda te izgradnji skladišta i doradbenih kapaciteta koji bi omogućili postizanje veće prodajne cijene. U voćarskom sektoru udio plantažnih voćnjaka je manji od 35% ukupnih površina, dok većina voćnjaka ima površinu manju od za ekonomsku učinkovitost potrebnih 5 ha. Prosječni prinosi povrća u RH su nekoliko puta manji od svjetskih i europskih prosjeka, s velikim brojem proizvođača na malim površinama. Oko 16 tisuća proizvođača grožđa i vina posjeduje prosječno oko 2 ha površine vinograda. Većina proizvođača ima površine vinograda manje od 1 ha i na nekoliko parcela, tako da je manji dio ekonomski učinkovit. U govedarskoj proizvodnji 32% poslovnih subjekata uzgaja manje od 20 goveda, dok ih samo 25% ima više od 100 grla. Većina obiteljskih gospodarstava posjeduje manje od 40 grla, što je nedovoljno za profitabilnu proizvodnju i razvoj obiteljskog gospodarstva. Obiteljska gospodarstva drže 90% ukupnog broja svinja, s prosjekom od 8 grla po farmi. U proizvodnji ovaca i koza dominira tradicijska proizvodnja organizirana na malim farmama (manje od 100 ovaca). Budućnost ovog sektora leži u intenziviranju proizvodnje, prilagodbi pasminske strukture proizvodnoj namjeni i sustavu uzgoja te značajnijem povećanju pojedinačnih kapaciteta. U proizvodnji meda sudjeluje oko 5 tisuća pčelara, od kojih 75% malih posjeduje 25% ukupnog broja košnica. Problem ovog sektora je varijabilnost prinosa i nedovoljna stimulacija profesionalnih pčelara. Obiteljska gospodarstva drže 48% peradi, a 99,7% jata ima do 100 kljunova. Samo 700 farmi ima više od 5 tisuća tovljenika/nesilica u turnusu. Za ovaj sektor važna je adaptacija i rekonstrukcija postojećih farmi, kao i stvaranje novih koje će udovoljavati zahtjevima o dobrobiti životinja, uz višu razinu proizvodnje (Grgić i sur, 2013).

Za ukupan razvoj hrvatske poljoprivrede bitno je prije svega odvojiti socijalni od ekonomskog oblika proizvodnje, te se usmjeriti na tržišnu proizvodnju. Pritom se razvojnoj kategoriji proizvođača mora omogućiti povoljne uvjete modernizacije i povećanja kapaciteta. Ekonomska veličina gospodarstva na temelju ukupne vrijednosti proizvodnje osnovni je pokazatelj usporedbe poljoprivrednih gospodarstava u EU. S ekonomskom veličinom gospodarstva u pravilu je povezana održiva veličina. Tako su za intenzivnu ratarsku proizvodnju potrebne površine iznad 70 ha, dok kod iskorištavanja vlastitih površina za stočarstvo (mliječno i točno govedarstvo te svinjogojstvo) navedena veličina posjeda može biti i do 30% manja, pogotovo kad je riječ o mliječnom ovčarstvu i kozarstvu. Samo manje od 15% gospodarstava nalazi se u toj kategoriji. Za obiteljska poljoprivredna gospodarstva u tim sektorima treba naći proizvode dodatne vrijednosti ili načine horizontalnog i vertikalnog poslovnog povezivanja, kako bi gospodarstva bila dohodovna i predstavljala razvojnu kategoriju svoga sektora. Problem je manje izražen u voćarstvu, vinogradarstvu i povrcarstvu gdje je većina gospodarstava u komercijalnoj proizvodnji s površinama iznad 3 ha, makar i na više parcela, što je dostatno kao preduvjet za profitabilno poslovanje poljoprivrednog gospodarstva.

Potrebno je jasno se odrediti prema razvitku pojedinih grupacija poljoprivrednih gospodarstava po ekonomskoj veličini i veličini kapaciteta, te tipu gospodarstva (prema klasifikaciji EU). Pritom treba voditi računa o obujmu proizvodnje unutar pojedinih sektora, unaprijeđenju konkurentnosti potencijalno razvojnih kategorija gospodarstava i na kraju njegovanju specifičnosti malih gospodarstava u ruralnim područjima od posebne važnosti (nenaseljena područja i područja uz parkove prirode i sl.), gdje se autohtoni proizvodi mogu izravno plasirati u turističku potrošnju. Sve mjere i aktivnosti trebaju biti usmjerene na

primjenu suvremene tehnologije, obnovu i povećanje kapaciteta, te trenutno povećanje proizvodnje i dohotka proizvođača.

Po rješavanju osmišljenog razvoja ekonomske kategorije i tipova poljoprivrednog gospodarstva, potrebno je posvetiti se podupirućim manjim gospodarstvima iz kojih se mogu u kasnijem razvoju izdvajati komercijalni proizvođači.

Na temelju proširenog strateškog plana resornog ministarstva s okvirnim ciljevima i mjerama podudarnim sa ZPP potrebno je detaljnije razraditi mjere agrarne politike usmjerene na okrupnjavanje posjeda, te izraditi sustav kapitalne potpore okrupnjavanju, modernizaciji i razvoju tržišta inputa i outputa poljoprivrednih proizvoda. Za to je potrebno jasno definirati sinergističko djelovanje drugih ministarstava, odnosno jedinica lokalne uprave, odrediti vinovnike provedbe, kontrolu odstupanja i trenutne akcijske planove popravljivanja. Za potrebni razvoj moraju biti angažirane sve službe stručne potpore hrvatskoj poljoprivredi, uključujući institucije obrazovanja na svim razinama, ponajprije dvaju Fakulteta.

Ključne riječi: zajednička poljoprivredna politika, hrvatska poljoprivreda, konkurentnost, poljoprivredno gospodarstvo, ekonomska održivost, struktura proizvodnje

Literatura

- Bogdanović, Profitni model hrvatske poljoprivrede: Kako i gdje ga primijeniti, EKONOMIJA / ECONOMICS, 16 (1) str. 75-110 (2009), [www.rifin.com](http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_600.pdf)
http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_600.pdf
- Grgić, Z., Šakić Bobić, B., Očić, V. Ekonomski održiva veličina poljoprivrednih gospodarstava ovisno o strukturi proizvodnje, 2013, HAZU
- Krička, T., Guberac, V. Stanje i prijedlog razvitka poljoprivrede Hrvatske, 50. hrvatski i 10. međunarodni simpozij agronoma 2015., Opatija, Hrvatska
http://sa.agr.hr/pdf/2015/sa2015_p0001.pdf
- Ministarstvo poljoprivrede, Reforma Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP)
<http://www.mps.hr/UserDocsImages/strategije/Za%20objavu%20STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202015.%20-%202017..pdf>
- Ministarstvo poljoprivrede, Strateški plan Ministarstva poljoprivrede za razdoblje 2015.– 2017.
<http://www.mps.hr/UserDocsImages/strategije/Za%20objavu%20STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202015.%20-%202017..pdf>
- European commission, Prospects for EU agricultural markets and income 2014-2024
http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/2014/fullrep_en.pdf

The basic problems of Croatian agriculture and measures for an improvement

Zoran GRGIĆ¹, Vlado GUBERAC²

¹University of Zagreb, Faculty of Agriculture, Svetosimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Croatia, (e-mail: zgrgic@agr.hr)

²University of Josip Juraj Strossmayer in Osijek, Faculty of Agriculture, Kralja Petra Svačića 1d, 31000 Osijek, Croatia

Extended summary

The Croatian inclusion in the common market of agricultural and food products of the European Union (EU) have brought many advantages, but also disadvantages. The unique conditions of the competition are the advantages for the EU market, but also a great challenge for producers with regard to the requirements of EU consumers and strict standards in manufacturing. Croatian agriculture is determined by the common agricultural policy of the EU, where we have to stand our special advantages as seeking to come up with joint measures and develop a proactive approach to its implementation in Croatia.

For EU the agriculture is much more than just food production, with farmers having the major role and EU takes care of their survival and development. The Common Agricultural Policy (CAP) of the EU seeks to ensure a rational and stable food prices for European consumers and to enable farmer's income from subsistence farming. Unlike other areas of the economy and society in the EU, as Member States decide independently and which are financed from its own budget funds, decisions on European agriculture Member States made jointly.

The EU and the CAP are not and cannot be an instrument for rescuing Croatian villages and agriculture. This can be achieved only through quality projects which will encourage entrepreneurial activity and competitiveness of farms in rural areas. In this area our ministry of agriculture failed to align the other factors that determine the earning power of agricultural production (input prices, non-production costs, availability of resources - capital and land, etc.) and make it competitive. Projections for the development of EU agriculture does not count on an increase in the amount and value of agricultural production, the importance of agriculture in GDP and the income of producers in Croatia for the present and future in the short term, and would depend only on us.

Croatian agriculture is lagging behind in competitiveness and development in relation to the planned and desired during the entire period of Croatian independence, in spite of one period of significant investments in reconstruction and capacity development, aimed to encourage competitiveness. The need of stabilization for farming, fruit and wine production is reflected in the steady decline of the total production for almost half from the beginning of the century until today. In animal husbandry, the situation with the numbers and growth rates is even worse. The solutions of fundamental problems of agricultural development are defined in the areas of agricultural land consolidation process, the need to stabilize the primary agricultural production, application of irrigation, organic farming and increased production of traditional products, the production of biomass and vocational training of farmers (Kricka, Guberac, 2015).

There are lot problems for systematically faster action and we have to achieve noticeable effects during the short term, which will alter the balance of production, employ working population and provide livelihood in rural areas. We cannot expect a higher return of disappointed producers if these improvements are not immediately and clearly visible. The objectives and measures of the strategic plan of the Ministry of Agriculture until 2017 focused on improving the situation are too general, and measures and activities have been so far given up because of inconsistencies and unsystematic approach, as well as non-use of special and additional measures for our adaptation and improved efficiency in the system of the common agricultural policy.

We cannot expect the agriculture once again be a significant economic activity in the Croatian domestic product, with a share of over 10% and the recruitment of a larger share of the working population because it is not the target of the developed economies. In developed countries which we aspire to become, agriculture achieves a few percent (less than 3%) of GDP with a smaller proportion of the labor force.

The creation of economically viable agriculture is an achievable goal of the Croatian economy. Structural assignment of any economy with resources suitable for agricultural production is the creation of economically viable agriculture and it is difficult to expect economic progress of the whole society without addressing agriculture and supply of processing industry with products and population with food. In line with this goal is explication of adaptation to the agricultural profit model due to a favorable land resources (0.73 ha / per capita) and a favorable climate. The analysis of the resources required for profit model proposed solutions in the area of the required size of the economy; adjustments / changes of agricultural structure; machinery, regulation of the market of agricultural products; development of the capital investments; creating institutional logistic; education and social reintegration of human resources (Bogdanovic, 2009).

Over 140 thousand producers in the Republic of Croatia produce exclusively cereals and 60% of them produce at surfaces up to 2 hectares. Only 1.6% of the producers have more than 20 ha of arable land. Oil crops produce over 12,000 producers with slightly larger holdings than grain producers. Since the main factor of economic inefficiency are low yields and small holdings, as well as excessive investment per unit of production and products, the way of sector development is primarily the consolidation of farms and the construction of storage and processing which would allow the achievement of higher selling prices. In the fruit-growing sector share of plantations is less than 35% of the total area, while most of the orchard has a surface area below 5 ha required for economic efficiency. Average vegetable yields in Croatia are several times lower than the world and European average, with a large number of producers in small areas. About 16 thousand of grape and wine producers have an average of about 2 hectares of vineyards. Most producers have the area of vineyards less than 1 ha and at several plots, so only small part of them is economically efficient. In the cattle production 32% of business subjects have less than 20 cattle, while only 25% have more than 100 cattle. Most family farms have less than 40 head, which is not sufficient for profitable production and development of the family farm. Family farms hold 90% of the total number of pigs, with an average of 8 animals per farm. In the production of sheep and goats dominate traditional production on small farms. The future of this sector lies in the intensification of production, adaptation of breed composition to the production purpose and breeding system as well as significant increase in individual capacity. The honey production involves about 5,000 beekeepers, of which 75% of small beekeepers own 25% of the total number of hives. The problem of the sector is the fluctuation of yield and insufficient stimulation of professional beekeepers. Family farms hold 48% of poultry and 99.7% of flocks has up to 100 beaks. Only 700 farms have more than 5,000 fattening pigs / layers in the round. For this sector is essential renovation and reconstruction of existing farms, as well as creating new ones that will meet the requirements of animal welfare, with a higher level of production (Grgic et al, 2013).

For the overall development of Croatian agriculture the most important is to divide social form of production from economic one, and focus on market production. The developing producers must obtain favorable conditions for modernization and capacity increase. Economically viable size of farms for intensive crop production is over 70 hectares, while the exploitation of their own area for livestock (dairy and fattening cattle and pig) can be up to 30% less, especially when it comes to milk sheep and goat breeding. Only less than 15% of the holdings are in that category. Family farms in these sectors should find added value products or methods of horizontal and vertical business connection to be stable income economies and to represent development category of their sector. The problem is less pronounced in orchards, vineyards and vegetable growing where most economies are in commercial production, with areas above 3 ha, even across multiple lots, which is sufficient for the profitable family farm.

We must clearly define the development of certain groups of farms by economic size and the size of the capacity and type of economy (according to the classification of the EU). It is necessary to take care about the production volume within individual sectors, improving the competitiveness of potentially developing categories of farms and ultimately fostering the specifics of small farms in rural areas of special importance (uninhabited areas and areas with natural parks, etc.), where indigenous products can directly qualify for tourism spending. All measures and activities should be focused on the application of modern technology, rehabilitation and capacity increase, and to increase production and producers' incomes.

By addressing the development of economic categories of farms the attention should be paid to the supporting smaller farms from which it can later allocate the development of commercial producers.

On the basis of the Ministry extended strategic plan with the framework goals and measures matching the CAP, should be more additional detail the agricultural policy aimed at consolidation of the property, and

create a system of capital support to the consolidation, modernization and development of the market for input and output of agricultural products. For it is necessary to clearly define the synergistic action of other ministries or the local administration, to determine the main culprit of the implementation, to control deviation and the current action plans for fixing. For the necessary development it must be engaged all the professional support services to the Croatian agriculture, including educational institutions at all levels, primarily from two universities.

Key words: Common Agricultural Policy, Croatia's agriculture, competitiveness, agricultural economy, economic viability, the structure of production

References

- Bogdanović, Profitni model hrvatske poljoprivrede: Kako i gdje ga primijeniti, EKONOMIJA / ECONOMICS, 16 (1) str. 75-110 (2009), www.rifin.com
http://staro.rifin.com/root/tekstovi/casopis_pdf/ek_ec_600.pdf
- Grgić, Z., Šakić Bobić, B., Očić, V. Ekonomski održiva veličina poljoprivrednih gospodarstava ovisno o strukturi proizvodnje, 2013, HAZU
- Krička, T., Guberac, V. Stanje i prijedlog razvitka poljoprivrede Hrvatske, 50. hrvatski i 10. međunarodni simpozij agronoma 2015., Opatija, Hrvatska
http://sa.agr.hr/pdf/2015/sa2015_p0001.pdf
- Ministarstvo poljoprivrede, Reforma Zajedničke poljoprivredne politike (ZPP)
<http://www.mps.hr/UserDocsImages/strategije/Za%20objavu%20STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202015.%20-%202017..pdf>
- Ministarstvo poljoprivrede, Strateški plan Ministarstva poljoprivrede za razdoblje 2015.– 2017.
<http://www.mps.hr/UserDocsImages/strategije/Za%20objavu%20STRATE%C5%A0KI%20PLAN%202015.%20-%202017..pdf>
- European commission, Prospects for EU agricultural markets and income 2014-2024
http://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/medium-term-outlook/2014/fullrep_en.pdf

sa2016_p0001